

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента доктора психологічних наук, професора кафедри загальної та диференціальної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» Саннікової Ольги Павлівни на дисертаційну роботу Ткаченко Ольги Тимофіївни «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами», поданої на здобуття наукового ступеню доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дисертаційного дослідження Ткаченко Ольги Тимофіївни обумовлена необхідністю розробки складного комплексу проблем, які пов'язані з інтенсивним упровадженням інклюзивного навчання в сучасній системі освіти України. У зв'язку з реаліями воєнного часу значно збільшується кількість дітей з особливими освітніми потребами. У той же час наявність дефіциту педагогічних кадрів на фоні зростання психоемоційного навантаження на вчителів значно загострюють проблему психологічної готовності педагога-професіонала як провідного чинника успішності і результативності інклюзивної освіти.

З іншого боку, з'ясувалося, як це довела в результаті теоретичного та методологічного аналізу Ольга Тимофіївна, запровадження інклюзії лише на формальному рівні без урахування психологічних аспектів професійної діяльності вчителя часто призводить до зниження якості освітнього процесу, професійного виснаження педагогів і погіршення соціально-психологічного клімату в учнівських колективах. У цьому контексті звернення авторки до дослідження психологічної готовності педагогів є своєчасним.

Представлена дисертація свідчить про те, що її авторка саме з таким розумінням підійшла до вирішення проблеми психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, безумовна актуальність якої визначена соціальною значущістю, науковою обґрунтованістю й запитам практиці. У вступі роботи спочатку обґрунтована актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результаті; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертаційної роботи; подано відомості про її структуру та обсяг.

Вирішуючи означену багатоаспектну проблему далі авторка послідовно обґрунтовує вихідні теоретичні положення, використовує релевантні меті та завданням дослідження методи, забезпечує репрезентативність вибірки, поєднує кількісні та якісні методи аналізу отримання емпіричних даних з використанням адекватних задуму методів математичної статистики.

Приступаючи до теоретико-емпіричного дослідження Ольга Тимофіївна виходить з того, що психологічна готовність вчителя до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є чинником формування гармонійного соціально-психологічного клімату в інклюзивних

класах. Умовою ефективного формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є цілеспрямований психолого-педагогічний вплив, спрямований на розвиток її основних компонентів.

Виходячи із цього основного припущення, дисертантка спрямовує теоретичну частину свого дослідження на ґрунтовний аналіз проблеми психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Психологічна готовність розглядається як складний багатовимірний феномен, що інтегрує когнітивні, мотиваційні, емоційно-вольові та поведінкові характеристики особистості.

Ретельно проведений теоретичний аналіз проблеми дозволив дисертантці обґрунтувати авторську структурну модель психологічної готовності педагогів, яка відображає інтеграцію базових індивідуально-психологічних і професійно зумовлених компонентів, здійснити ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Запропонована інтегративна структурно-функціональна модель психологічної готовності педагогів охоплює когнітивний, мотиваційний, емоційний, вольовий, комунікативний, рефлексивний, методичний, командний та інноваційний компоненти. Отже, психологічна готовність розглядається авторкою, як складний багатовимірний феномен, що інтегрує когнітивні, мотиваційні, емоційно-вольові та поведінкові характеристики особистості.

У емпіричній частині дисертації підтверджено залежність соціально-психологічного клімату інклюзивного класу від рівня сформованості психологічної готовності педагогів до навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, виявлено статистично значущі кореляційні зв'язки між розвитком окремих складових психологічної готовності (емпатії, соціального інтелекту, ціннісно-мотиваційних орієнтацій, емоційної стабільності) та показниками соціально-психологічного клімату інклюзивного класу. Загалом емпірична частина характеризується логічною послідовністю етапів і відповідністю поставленим завданням, а запропонований діагностичний інструментарій дав змогу оцінити рівень сформованості складових психологічної готовності педагогів.

Окремо треба відзначити самостійну практичну значущість загалом для прикладної психології, - це розроблену й апробовану авторську тренінгову програму, спрямовану на зростання психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання, яка забезпечує комплексний розвиток її структурних компонентів.

Порівняльний аналіз динаміки показників експериментальної та контрольної груп засвідчив статистично значущі позитивні зміни саме серед учасників тренінгу, що підтверджує каузальний зв'язок між реалізованими впливами тренінгу та отриманими результатами. Так, у когнітивному компоненті виявлено суттєве зростання обізнаності педагогів з питань інклюзії, розширення їхнього уявлення про специфіку роботи з дітьми з

особливими освітніми потребами та розвиток інтелектуальної гнучкості. Позитивна динаміка рефлексивного компоненту виявилася у підвищенні здатності педагогів усвідомлювати й аналізувати власні професійні дії, прогнозувати їхні наслідки та здійснювати самокорекцію, що стало можливим завдяки спеціально створеним умовам для колективного осмислення педагогічних кейсів та зворотного зв'язку. Цікаві результати отримані стосовно розвитку комунікативного компоненту, що виявилось у зростанні соціального інтелекту, емпатійних здібностей, конструктивних моделей взаємодії, зниженні агресивності та залежності, що сприяло формуванню гармонійної системи комунікативної готовності до роботи в інклюзивному класі.

Безсумнівним досягненням роботи є продемонстрована можливість практичного застосування отриманих результатів, що полягає у розробці методики комплексного діагностування рівня психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; у розробці, реалізації та перевірці ефективності авторської тренінгової програми розвитку психологічної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Ці здобутки цінні при практичному використанні отриманих результатів для фахівців психологічної служби, педагогів інклюзивно-ресурсних центрів, викладачів закладів вищої освіти, під час підготовки майбутніх учителів та психологів, для підвищення кваліфікації педагогічних працівників і формування у них компетентності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Результатом реалізації тренінгової програми стали якісні позитивні зміни у структурі психологічної готовності педагогів, що виявились у зростанні рівня обізнаності щодо специфіки інклюзивної освіти, підвищенні здатності до саморефлексії та емоційної регуляції, формуванні конструктивної мотивації до професійної діяльності в інклюзивному середовищі, удосконаленні комунікативної поведінки, розвитку впевненості у власній професійній компетентності, оволодінні конкретними методиками та технологіями інклюзивного навчання, а також у зростанні здатності до співпраці в команді та відкритості до інновацій.

Висновки роботи є науково обґрунтованими, доведеними, чітко сформульованими, які узгоджуються з даними, наведеними в основних розділах роботи, що дозволяє судити про високу ступінь виконання поставлених завдань і досягнення мети роботи. Особливо слід підкреслити повноту викладення матеріалів дисертації, що відображена у **13** наукових працях (5 статей опубліковано у наукових фахових видання України та 8 статей у збірниках тез та доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій).

Оцінюючи дисертаційну роботу Ткаченко Ольги Тимофіївни позитивно, хоча висловити деякі **зауваження та побажання**:

1. У Розділі 1 дисертаційного дослідження на рис. 1.1 схематично представлено структурну модель психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Бажано

було б зазначити, чи всі компоненти психологічної готовності однаковою мірою впливають на сформованість психологічної готовності вчителів. Чи можливо є провідні компоненти, які є більш значущими?

2. В роботі виділено компоненти психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання, серед яких є мотиваційний, тож варто більш детально прояснити специфіку цієї мотивації і яка мотивація є запорукою сформованої психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

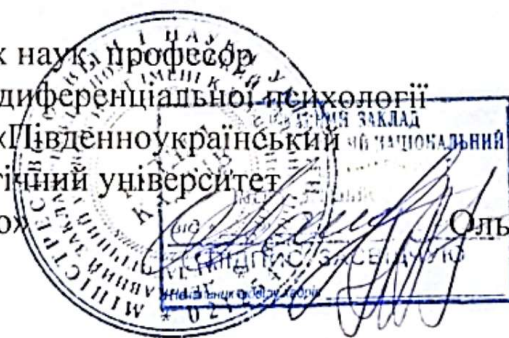
3. За результатами емпіричного дослідження було виділено групи осіб з різним рівнем психологічної готовності, варто детальніше конкретизувати, як саме приналежність до певного рівня вираженості готовності виявляється в типових ситуаціях інклюзивного навчання (взаємодія з дитиною з особливими освітніми потребами, з її батьками, асистентом учителя тощо).

Висловлені зауваження та побажання аж ніяк не знижують загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Ткаченко Ольги Тимофіївни.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Ткаченко Ольги Тимофіївни «Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» є самостійним, завершеним дослідженням, має очевидну наукову новизну і практичну значущість, відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її авторка заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор
кафедри загальної та диференціальної психології
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Ольга САННІКОВА